

سودای تفکیک

جستارهایی در سنت فکری، روش‌شناسی
و شخصیت‌های مکتب تفکیک

سیدحسن اسلامی اردکانی



نشرکردن

فهرست

۱	-----	سیاسگزاری
۳	-----	مقدمه
بخش نخست: زمینه		
۱۳	-----	سنت فلسفه‌ستیزی در بستر تاریخ
۱۳	-----	سقراط و مدعیان دیرین
۱۶	-----	فلسفه‌ستیزی در سنت مسیحی
۱۹	-----	سنت فلسفه‌ستیزی در جهان اسلام
۳۳	-----	اعتبار منطق ارسطو در تفکر معاصر غرب
۳۳	-----	درآمد
۳۴	-----	کنار نهادن منطق ارسطویی در غرب
۳۵	-----	اروپاییان به منطق ارسطویی پشت کردند
		اروپاییان، برخلاف توصیه ارسطو، به روش استقرا در علوم تجربی
۴۴	-----	روی آوردند
		اروپاییان ارغنون جدید را جایگزین ارغنون ارسطو، و بر اساس آن
۴۶	-----	عمل کردند
۵۱	-----	علت اهمیت بیکن
۵۳	-----	زندگی و آرمان بیکن
۵۷	-----	روش قرآن کریم، در علوم تجربی، استقراست
۶۳	-----	مرور نتایج

بخش دوم: اندیشه‌ها

- ۶۷ ----- مکتب معارفی خراسان و تفکر فلسفی
- ۶۷ ----- پیشینه -----
- ۶۸ ----- در برابر فلسفه -----
- ۷۱ ----- استدلال ضد فلسفه -----
- ۷۲ ----- توطئه خلفا برای ترویج فلسفه -----
- ۷۵ ----- مخالفت امامان با فلاسفه -----
- ۷۶ ----- مخالفت فلاسفه با امامان -----
- ۷۶ ----- مخالفت یاران امامان با فلاسفه -----
- ۷۷ ----- مخالفت فقها با فلاسفه در طول تاریخ -----
- ۷۸ ----- تفرقه و اختلاف‌انگیزی فلسفه -----
- ۷۹ ----- عدم دستور ترجمه فلسفه از سوی رسول خدا(ص) -----
- ۸۰ ----- وجود دستگاه معرفتی مستقل در دین -----
- ۸۱ ----- دشواری مسیر فلسفه -----
- ۸۱ ----- بهره‌گیری از قیاس -----
- ۸۳ ----- ارجاع به وجدان -----
- ۸۴ ----- رأی صاحب‌نظران ضد فلسفه -----
- ۸۵ ----- تحجر، تعصب و تقلید در فلسفه -----
- ۸۶ ----- استدلال فلسفی ضد فلسفه -----
- ۸۸ ----- بررسی دلایل -----
- ۸۸ ----- غرض‌ورزی خلفا -----
- ۹۱ ----- مخالفت امامان با فلاسفه -----
- ۹۵ ----- مخالفت فلاسفه با امامان -----
- ۹۶ ----- مخالفت یاران امامان با فلاسفه -----
- ۹۷ ----- مخالفت فقها با فلاسفه در طول تاریخ -----
- ۹۸ ----- تفرقه و اختلاف‌انگیزی فلسفه -----
- ۱۰۶ ----- عدم دستور ترجمه فلسفه از سوی رسول خدا(ص) -----
- ۱۰۷ ----- وجود دستگاه معرفتی مستقل در دین -----

۱۱۰	-----	دشواری مسیر فلسفه
۱۱۱	-----	بهره‌گیری از قیاس
۱۱۳	-----	ارجاع به وجدان
۱۱۴	-----	رأی صاحب‌نظران ضد فلسفه
۱۱۷	-----	تحجر، تعصب و تقلید در فلسفه
۱۱۷	-----	استدلال فلسفی ضد فلسفه
۱۲۵	-----	جمع‌بندی
۱۲۹	-----	ققنوس فلسفه: روش‌شناسی مکتب تفکیک
۱۲۹	-----	درآمد
۱۳۱	-----	بنیادگذاران و آموزه‌های اصلی مکتب تفکیک
۱۳۳	-----	مخالفت با فلسفه
۱۳۴	-----	روش‌شناسی مخالفت با فلسفه
۱۳۴	-----	خاستگاه و ساختار یونانی فلسفه
۱۴۴	-----	مخالفت امامان با فلسفه
۱۵۱	-----	محتوای شرک‌آلود برخی قواعد فلسفی
۱۵۸	-----	اختلاف شدید میان فلاسفه
۱۶۳	-----	فرجامین سخن
۱۶۵	-----	ده اصل روشی مکتب تفکیک
۱۶۷	-----	نگاه خاص به تاریخ شکل‌گیری علوم اسلامی
۱۷۲	-----	انتساب مواضعی خاص به شخصیت‌ها
۱۷۸	-----	نقل‌قول گزینش‌گرانه و نقض امانت علمی
۱۸۰	-----	اشاره به فلاسفهٔ پشیمان
۱۸۴	-----	توسل به مرجع کاذب
۱۸۸	-----	به‌کارگیری منطق بی‌سابقگی
۱۹۰	-----	استفاده از واژگان نامناسب در بحث‌های منطقی
۱۹۱	-----	توسل نادرست به احساسات مخاطب
۱۹۲	-----	استناد به اختلاف میان فلاسفه
۱۹۴	-----	مرعوب ساختن مخاطب



بخش سوم: شخصیت‌ها

- ۱۹۹ ----- میرزا جواد تهرانی و مکتب تفکیک
- ۲۰۰ ----- داوری دیگران
- ۲۰۰ ----- میرزا جواد به روایت آثارش
- ۲۰۲ ----- محورها و باورهای کلیدی مکتب تفکیک
- ۲۰۳ ----- انگیزه انتقال فلسفه به جهان اسلام
- ۲۰۴ ----- تأکید بر خصلت التقاطی فلسفه اسلامی
- ۲۰۵ ----- تعارض دین و علم
- ۲۰۷ ----- مخالفت با کل فلسفه
- ۲۰۹ ----- مخالفت با فلاسفه یونانی، به ویژه ارسطو
- ۲۱۱ ----- خودداری از ورود به بحث فلسفی
- ۲۱۲ ----- مخالفت با قواعد و باورهای خاص فلسفی
- ۲۱۵ ----- تقابل عقل خودبنیاد دینی و عقل فلسفی
- ۲۱۷ ----- تهرانی در مقام فلسفه‌ورز
- ۲۱۸ ----- اثبات عقلی وجود خدا
- ۲۱۹ ----- بحث صادر اول: عقل اول یا «ماء»
- ۲۲۰ ----- نحوه فاعلیت خداوند
- ۲۲۰ ----- مسئله حدوث عالم
- ۲۲۱ ----- هیولای اولی
- ۲۲۲ ----- حقیقت نفس
- ۲۲۲ ----- شیئیت شیء به صورت آن است
- ۲۲۳ ----- حسن عقلی بعثت پیامبران
- ۲۲۳ ----- اثبات عقلی معاد
- ۲۲۵ ----- شبهه آکل و مأكول
- ۲۲۶ ----- اصالت ماهیت
- ۲۲۹ ----- نتیجه‌گیری
- ۲۳۱ ----- طباطبایی و دفاع از منزلت عقل
- ۲۳۱ ----- همسویی عقل و دین

۲۳۴	نبرد در دو جبهه
۲۳۹	علامه و حجیت عقل فلسفی
۲۴۸	علامه و معترض ناشناس
۲۵۳	علامه و مجلسی
۲۵۵	علامه و تدریس فلسفه
۲۵۸	فرجامین سخن
۲۶۱	آشتیانی و سنت فلسفه‌ستیزی
۲۶۱	درآمد
۲۶۶	آشتیانی و دفاع از فلسفه
۲۶۷	میرزا مهدی و ابواب الهدی
۲۷۳	آشتیانی و نقد اصفهانی
۲۹۳	اخلاق دیالوگ فلسفی
۲۹۵	ققنوس فلسفه

بخش چهارم: نقد کتاب و پاسخ نقد

۳۰۱	الاهیات الاهی و الاهیات بشری: نقدی روش‌شناختی
۳۰۲	درآمد
۳۰۴	حکم فلاسفه به بطلان فلسفه
۳۰۶	نقل ناقص
۳۱۴	گسستن سخن از بستر اصلی آن
۳۱۷	بی‌توجهی به دیگر سخنان گوینده
۳۲۱	انتساب بدون دلیل
۳۲۴	نقل کاذب
۳۲۷	اعتبار فلاسفه برای بی‌اعتبارسازی فلسفه
۳۲۸	فلاسفه مقلدند
۳۲۸	در عقلیات جایی برای تقلید نیست
۳۲۹	فلاسفه خطا کرده‌اند
۳۲۹	حکم ضد فلسفه خودشکن است
۳۳۱	منطق شاخ و بُن

۳۳۵	آیا قیاس فقهی همان قیاس منطقی است؟
۳۳۵	مدعیات اصلی کتاب
۳۳۸	راه‌های سه‌گانه اثبات یگانگی قیاس و تمثیل
۳۴۸	منطق علیه منطق
۳۵۲	سه نکته در اخلاق پژوهش
۳۶۳	رخدادی خجسته
۳۶۷	ژتوش واقعیت: بررسی نقد «آیا قیاس فقهی همان قیاس منطقی است؟»
۳۶۷	درآمد
۳۷۰	سه نکته مقدماتی
۳۷۲	در راه ماندن
۳۷۶	به مقصد نرسیدن
۳۸۰	سیمرغ را نیافتن
۳۸۰	آثار میرزای اصفهانی
۳۸۳	سلوک میرزای اصفهانی
۳۸۳	داوری دیگران
۳۸۹	دگردیسی حقیقت
۳۹۳	درباره رؤیای خلوص
۳۹۴	مسئله رؤیای خلوص
۳۹۸	درباره عنوان کتاب
۴۰۶	مسئله نقد و دشمنی
۴۰۸	مسئله نقدناپذیری
۴۱۱	مسئله انصاف

بخش پنجم: گفت‌وگو

۴۱۷	الحیة نمونه عالی سلطه تفکر چپ در ایران است
۴۲۹	گفت‌وگویی درباره کتاب رؤیای خلوص
۴۴۵	گاه‌شمار مقالات
۴۴۷	منابع
۴۶۷	نمایه

سپاسگزاری

هیچ پژوهشی تنها با همت خود پژوهشگر و بدون یاری دیگران به ثمر نمی‌نشیند. نوشتار پیش رو نیز مرهون همت و حمایت عزیزان فراوانی بوده است. برخی منابع مورد نیاز را در اختیارم نهادند، برخی دستنویس اولیه را خواندند و تذکراتی سودمند دادند، برخی پس از نشر مقالات ملاحظات انتقادی خود را منتقل کردند و برخی در ویرایش و نشر آنها در قالب کتاب شریک بودند و هستند. در اینجا، به اختصار برخی از آنها را که بیشترین نقش را داشتند نام می‌برم و سپاسگزار همه آنان هستم: سیدمحسن اسلامی، که همه متن را منتقدانه خواند و افزون بر نکات صوری، پیشنهادهای محتوایی سودمندی داد؛ حسین خندق‌آبادی، که در تبدیل این مقالات به کتاب نقشی درخور داشت و متن آماده نشر را سراسر خواند و ملاحظات دقیقی عرضه کرد؛ محمدجواد صاحبی، سیدمحمدعلی ایازی، مهدی مهریزی، حسن پویا، حسین علیزاده و هادی ربانی، که هر یک به نحوی، با پرسشگری‌ها یا معرفی و تأمین برخی منابع و نشر مقالات این مجموعه، در شکل‌گیری کتاب حاضر نقش داشتند؛ سردبیران و سرویراستاران مجلات و مجموعه‌هایی که پیش‌تر این مقالات در آنها منتشر شده بود؛ دانشجویانی که با پرسش‌های خود زمینه نگارش مقالات را فراهم آوردند. سرانجام، از همه دست‌اندرکاران نشر کرگدن سپاسگزارم.

مقدمه

هست قُقُنْسُ طُرفه مرغی دلستان
موضع این مرغ در هندوستان ...
فیلسوفی بود دمسازش گرفت
علم موسیقی ز آوازش گرفت ...
چون نمآند ذره‌ای اخگر پدید
قُقُنْسِی آید ز خاکستر پدید
آتش آن هیزم چو خاکستر کند
از میان قُقُنْسُ بچه سر برکند!

طبق افسانه‌ای که عطار نقل می‌کند، ققنوس پرنده‌ای است که هزار سال عمر می‌کند و آوازی بسیار خوش دارد. چون عمرش به پایان می‌رسد، هیزمی گرد می‌آورد و در میانه آن خواندن آغاز می‌کند و چنان حزین می‌خواند که برخی پرنندگان از اندوه جان می‌دهند. سرانجام، بال می‌زند و از بال‌هایش آتشی می‌جهد و در هیزم می‌گیرد و او را می‌سوزاند و خاکستر می‌کند. اما از دل خاکستر جوجه ققنوسی پدید می‌آید و زندگی از

۱. فریدالدین عطار نیشابوری، منطق الطیر، تصحیح محمدرضا شفیعی کدکنی، تهران، سخن، ۱۳۸۴، ص ۲۳۶-۲۳۷، ابیات ۲۳۳۴-۲۳۵۷.

سر می‌گیرد. سرگذشت فلسفه کم‌وبیش همین است. می‌سوزد یا سوزانده می‌شود و دوباره به شکلی تازه زاده می‌شود.

یکی از جلوه‌های آشکار این سرنوشت را در نگاه اصحاب مکتب تفکیک به فلسفه می‌توان یافت. مکتبی که کارش را با نقادی فلسفه و بی‌اعتبارسازی آن آغاز کرد، اما سرانجام کوشید از طریق آن اعتبار کسب کند. شاید در متون دینی معاصر، حمله‌ای تندتر و بی‌رحمانه‌تر از نقدهای مکتب تفکیک به فلسفه اسلامی نتوان یافت.^۱ اما در همین متون تفکیکی شاهد آن‌ایم که در مقام ارج گذاشتن به یکی از منتسبان به این مکتب وصف «فیلسوف تفکیکی»^۲ به کار برده می‌شود. حال آنکه فیلسوف تفکیکی چیزی است در حد «مربع مثلث‌وار» یا «کوسه ریش‌پهن». نمونه دیگر، افتخارات فلسفی‌ای است که برای سران مکتب تفکیک شمرده می‌شود. برای مثال، ادعا می‌شود که ابن‌سینا برخی رازهای فلسفی را در نط‌نهم کتاب/اشارات و تنبیهات گنجانده و از مدعیان گشودن آنها را خواسته است و «بعضی از بزرگان تفکیک این رموز فلسفی را می‌دانستند» یا آنکه کتاب «فلک‌ناز و خورشیدآفرین و شرح سلامان و ابسال سید موسی زرابادی [...] همه مشتمل بر اسراری بس مهم است».^۳

حال آنکه داستان سلامان و ابسال همان است که برای نخستین بار حنین‌بن اسحاق عبادی، بزرگ‌ترین مترجم متون یونانی به عربی و رئیس «بیت‌الحکمه که مأمون آن را بنیاد نهاد»، از یونانی به عربی ترجمه کرده است.^۴ و این همان بیت‌الحکمه‌ای است که ادعا می‌شود برای مقابله با اهل بیت (ع) بنیاد نهاده شد.

۱. طبق ادعا، یکی از استادان تفکیکی می‌گفت: «اگر می‌خواهید عنده (مدفوع) را بو بکشید چرا کهنه آن را (یعنی دو هزار سال پیش) آب می‌زنید تا نم بکشد بعد استشمام کنید. بیابید و تازه آن را بو بکشید (یعنی فلسفه‌های جدید غربی را)» (فقیه آزادگان: یادنامه فقیه وارسته مدرس فرزانه مرحوم آیت‌الله حاج شیخ هاشم قزوینی، مشهد، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱۳۸۷، ص ۲۴۰).

۲. محمدرضا حکیمی، پیام جاودانه: سخنی چند پیرامون قرآن کریم و آفاق آن، قم، دلیل ما، ۱۳۸۲، ص ۲۷۶.

۳. همان، ص ۱۵۷.

۴. شیخ‌الرئیس، تسع رسائل فی الحکمة و الطبیعیات و قصة سلامان و ابسال، تحقیق حسن عاصی، [بیروت] دار قایس، ۱۹۸۶، ص ۱۲۵.